Itä-Suomen hovioikeus

Presidentti Pertti Nieminen

LAUSUNTO LAKIVALIOKUNNALLE

14.4.2018

Asia: Lausunto hallituksen esityksestä 31/2018 vp

Viite: Lakivaliokunnan kutsu 5.4.2018 valiokunnassa

kuulemistilaisuuteen 17.4.2018

LAKIVALIOKUNNALLE

Hovioikeus esittää kunnioittaen valiokunnalle seuraavan lausuntonsa hallituksen esityksestä laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Lausunnossa keskitytään tuomioistuimiin.

1. Hovioikeuden kantaa esitykseen

Hovioikeus on 30.11.2017 antanut lausunnon hallituksen esitystä edeltäneestä työryhmän mietinnöstä laiksi henkilötietojen käsittelystä rikosasioissa ja kansallisen turvallisuuden ylläpitämisen yhteydessä (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 52/2017). Siinä hovioikeus on ottanut sen kannan, että lain soveltamisalaa ei ole perusteltua ulottaa rikosasioiden käsittelyyn tuomioistuimissa. Kantaa on perusteltu sillä, että henkilötietojen käsittely perustuu prosessisäännöksiin sekä asiakirjojen julkisuutta ja tietosuojaa koskeviin säännöksiin. Julkisuuslainsäädännön ja henkilötietojen suojan suhde on epäselvä. Valmisteilla oleva tietosuojasäännösten uudistaminen ei selvennä tilannetta. Lisäksi on kiinnitetty huomiota siihen, että yleisten tuomioistuinten lainkäytön tietojärjestelmät ovat uudistettavina AIPA-hankkeessa ja että sinä yhteydessä myös tietoturvan ja -suojan kysymykset on ratkaistava. Lausunnossa on myös katsottu, että lakiesityksessä jää epäselväksi, miten ja missä suhteissa lakia sovellettaisiin tuomioistuimissa, mikä olisi Tietosuojaviraston ja tietosuojavastaavan rooli tässä yhteydessä sekä miten rekisterinpitäjälle kuuluvat tehtävät ja vastuut jakautuisivat tuomioistuinten ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa.

Hovioikeuden lakivaliokunnalle nyt annettava kanta poikkeaa edellä olevasta. Hovioikeus pitää esitystä perusteltuna ja kannattaa sitä jäljempänä mainitun huomautuksin. Kannan muuttamisen keskeiset perusteet ovat seuraavat.

Tietosuojaa koskeva lainsäädäntö on tarkoitus uudistaa kokonaisuudessaan esityksen perusteluissa selostetuista syistä. Henkilötietolaki esitetään kumottavaksi 28.5.2018 voimaan tulevaksi esitetyssä uudessa tietosuojalaissa. Tämä laki on yleislaki, joka ei anna riittävää ohjeistusta henkilötietojen käsittelyyn ja suojaan rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa. Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta eivät myöskään vastaa sanottuihin tarpeisiin riittävässä määrin. Henkilötietojen suojaa koskevat säännökset eivät anna selkeitä vastauksia, miten henkilötietojen suojan ja julkisuuden kanssa on toimittava rikosasioissa asian käsittelyn eri vaiheissa ja eri toiminnoissa. Yleisten tuomioistuinten tietojärjestelmien uudistaminen Aipa-hankkeessa toteutuu vasta usean vuoden kuluttua -valmistumisen määräaika päättyy 11/2021- ja edellyttää siinäkin perustanaan selkeää lainsäädäntöä myös henkilötietojen suojasta rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa. Henkilötietojen siirtämisestä kolmansiin maihin ja kansainvälisille järjestöille on tarpeen säätää selkeästi ja kattavasti. Näin ollen on tarpeen säätää nykyistä asiantilaa korjaava laki, vaikka Euroopan parlamentin ja neuvoston niin sanottu rikosasioiden tietosuojadirektiivi 2016/680 ja yleinen tietosuoja-asetus 2016/679 eivät edellytä erillistä kansallista säätelyä henkilötietojen suojasta rikosasioiden käsittelyssä.

2. Rekisterinpitäjän määrittely

Lakiehdotuksen 3 §:n 1 momentin 6 kohdassa määritellään rekisterinpitäjä. Perusteluissa ei selvennetä tarkemmin, tarkoitetaanko tällä tuomioistuimia. Näin asia ilmeisesti on. Asia on syytä selventää. Sillä on nimenomainen merkitys siitä syystä, että lakiehdotuksessa asetetaan rekisterinpitäjälle perustavaa laatua olevia velvollisuuksia tietosuojan määrittelyssä ja käytännön toteuttamisessa. Lakiehdotuksen 3 luvussa rekisterinpitäjälle asetetaan velvollisuus tehdä tarvittavat tekniset ja organisatoriset toimenpiteet henkilötietojen lainmukaiseksi käsittelemiseksi. Tällaisten tehtävien suorittamiseksi vastuunjako tuomioistuinten ja Oikeusrekisterikeskuksen välillä pitää olla selkeä. Ei ole tarkoituksenmukaista, että yksittäiset tuomioistuimet ryhtyvät tekemään perustavaa määrittelyä ja sen mukaista toteuttamista ilman yhteistä koordinointia ja vastuutahoa. Kysymys on myös taloudellisista ja henkilöresursseista.

3. Henkilötietojen käsittelyn erottaminen toisistaan

Lakiehdotuksen 8 §:n 1 momentin mukaan rekisterinpitäjän on erotettava tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan selvästi toisistaan henkilötiedot, jotka koskevat käsiteltävän asian kannalta eri asemassa olevia rekisteröityjä.

Pykälän 2 momentin mukaan tosiseikkoihin perustuvien henkilötietojen erottamiseksi henkilökohtaisiin arvioihin perustuvista henkilötiedoista on toteutettava kaikki kohtuulliset toimenpiteet.

Esityksen perusteluissa viitataan tietosuojadirektiivin 6 artiklaan ja 7 artiklan 1 kohtaan. Esityksessä ei käsitellä, mitä säännökset merkitsevät tuomioistuinten tietojärjestelmissä ja toiminnan organisoinnissa rikosasioissa. Lakivaliokunnan mietinnössä on tarpeen ottaa kanta, mitä säännökset tosiasiassa merkitsevät rikosasioiden käsittelyssä tuomioistuimissa sanotuissa tarkoituksissa. Tämä voi johtaa tietojärjestelmissä tehtäviin muutoksiin ja käytännön toiminnan uudelleen järjestelyihin henkilökunnan koulutuksineen. Sikäli kuin tarvitaan muutoksia tietojärjestelmissä ja koordinoitua koulutusta, asia on tarpeen hoitaa yhteistyössä tuomioistuinten, oikeusministeriön ja Oikeusrekisterikeskuksen kanssa.

Henkilötietojen tallentamisessa, suojassa, salassapidossa, julkisuudessa ja tietojen antamisessa erityisesti rikosasioissa on epätietoisuutta ja epäyhtenäistä käytäntöä. Kysymys nousee esille myös siinä, miten toimitaan eri asemassa asiassa olevien kohdalla, ja henkilötunnuksen tunnusosan kohdalla. Kaikista näistä on tarpeen saada lakiin selkeät säännökset.

4. Tietosuojavastaava

Lakiehdotuksen 38 §:n 1 momentin mukaan rekisterinpitäjän on nimettävä tietosuojavastaava. Hänen tehtävänsä ei 40 §:n 2 momentin mukaan kuitenkaan ulotu lainkäyttötoimintaan. Tuomioistuimissa on lainkäyttöasioiden lisäksi myös oikeushallinnollisia ja muita hallinnollisia asioita.

Valiokunnan mietinnössä on tarpeen selventää tietosuojavastaavan tehtävänkuvaa siinä mielessä, mitä tarkoitetaan lainkäyttötoiminnalla. Jäävätkö tietosuojavastaavan tehtävien ulkopuolella kaikki lainkäyttöasiat; myös esimerkiksi ratkaisun antamisessa asianosaisille ja muille henkilötietojen julkisuus ja suoja ja näiden tekninen toteuttaminen.

5. Voimaantulo

Laki on ehdotettu säädettäväksi tulemaan voimaan 6.5.2018 esityksessä esitetyistä syistä.

Tuomioistuimille lakiehdotuksessa asetettujen uusien velvollisuuksien mukainen perusjärjestely vaatii suunnittelua, koulutusta, toiminnallista järjestelyä ja todennäköisesti myös muutoksia tietojärjestelmissä. Näiden asianmukainen hoitaminen päätyön ohella vie aikaa todennäköisesti muutaman kuukauden. Jos muutoksia on tehtävä tietojärjestelmiin, nämä ja niiden tekemisen jälkeinen koulutus vienevät sanottua pitempään.

Tietojärjestelmien muuttaminen edellyttää rahoitusta. Tietosuojavastaavan tehtävien hoitaminen ottaa osan tuomioistuinten henkilöstöresursseista tietosuojatehtäviin. Tietosuojan uudet vaatimukset koulutuksineen lisäävät hieman työkuormaa ja kustannuksia.

Presidentti

Pertti Nieminen